

L'ESTANDARDITZACIÓ DE LA LLENGUA CATALANA: PERSPECTIVES ACTUALS *

Isidor Mari

INTRODUCCIÓ

Una comunicació massa breu per a un tema tan complex

No cal més que fullejar les actes del Congrés de Cultura Catalana, posar els peus en una classe de català o prestar atenció als mitjans de comunicació, per constatar que el tema de l'estàndard català requereix un vast esforç de clarificació, completament fora de l'abast d'aquesta breu comunicació, que no podrà fer altra cosa que exposar aspectes generals i apuntar algunes vies de solució, sempre des d'una perspectiva personal i, per tant, discutible.

En tot cas, he de fer constar d'entrada que cal un debat tan ampli com serà sobre la consolidació de l'estàndard català, i que no convé esperar cap solució màgica, definitiva i immediata, ja que al capdavall és l'ús el que ha de fixar l'estàndard. Els "professionals de la llengua" no podem fer altra cosa que orientar aquest procés social, i fer-ho ja comporta una responsabilitat prou forta. Al final, però, serà la comunitat sencera la que s'haurà dotat d'una llengua comuna.

Precisions conceptuals prèvies

Varietats i registres

És probable que abans d'entrar en matèria em calgui fer algunes precisions conceptuals, ja que un dels obstacles que solen condicionar les discussions sobre la varietat estàndard del català és la utilització de conceptes i termes diferents segons els interlocutors.

Així, consideraré que la diversitat interna de les llengües es deu, per una banda, a diferències en la *quantitat* de les interaccions lingüístiques per causa de les distàncies *cronològiques, geogràfiques o socials* entre els *usuaris*; per altra banda, també és fruit de diferències en la *qualitat* de les interaccions, per influència de factors com el *tema*, el *canal*, la *formalitat* o el *propòsit* sobre cada *situació d'ús* en concret.

En el primer cas, les diferències quantitatives originen *varietats* o *dialectes* (històrics, geogràfics o socials), que es vinculen als *usuaris* i solen ser mútuament *excloents*: el repertori dialectal de cada parlant és molt limitat i rarament domina varietats de temps, llocs o grups socials diferents. De fet,

* Comunicació presentada al *Col·loqui Internacional sobre situacions de diglòssia* celebrat a la Universitat de Montpeller el mes de desembre de 1981.

cada varietat es presenta en àmbits cronològics, geogràfics o socials en el si dels quals les interaccions lingüístiques són especialment intenses.

En el segon cas, les diferències qualitatives donen lloc a registres o tipus de llengua, vinculats als usos o funcions, i compatibles entre si: cada parlant adquireix el domini dels registres corresponents als diversos usos que fa de la llengua, i no és estrany trobar persones que disposen d'una àmplia gamma de registres. Com més diversificades siguin les funcions atribuïdes a un idioma en el si de la societat, més extens serà el ventall de registres disponibles per als usuaris.

Varietat estàndard i varietats dialectals.

En la meua opinió, la varietat estàndard és aquella forma dialectal que correspon a la quantitat d'interacció lingüística que hi ha hagut en l'àmbit global de la comunitat, i és alhora condició i resultat de la intercomunicació general. En principi, doncs, és com una selecció de tots aquells elements de les varietats històriques, geogràfiques i socials de la llengua que tenen una utilitat general per a la comprensió entre tots els parlants, és a dir, una espècie de *varietat supradialectal*. M'afanyo a dir que varietat supradialectal no vol dir de cap manera que l'estàndard sigui una varietat superior a les altres, consideracions psico-socials a part. També convé precisar des d'ara que no es tracta de la suma de totes les varietats, sinó que, en el procés selectiu de gestació de l'estàndard, hom adopta, com és lògic, més elements del passat immediat que del remot, i més de les varietats geogràfiques de demografia nombrosa on es concentra la producció cultural que no de les més reduïdes o inactives, igual com també hi pesen més les varietats socials pròpies dels grups dominants que no les dels grups marginals o subordinats. Tot i això, cal afegir que hi ha èpoques, localitats o regions, institucions, grups professionals i, fins i tot, persones que han tingut una influència especial sobre la fixació de la varietat estàndard, a causa del pes extraordinari que la seva intervenció ha tingut en la comunicació establerta a escala de tota la comunitat lingüística, globalment considerada. De tot això es desprèn que tan simplista és afirmar que l'estàndard és una mitjana perfectament equilibrada de totes les varie-

tats com, al contrari, dir que no és més que la imposició de la varietat de la classe dominant centralista d'un període determinat a tota la comunitat. És clar que hi ha estàndards excessivament condicionats per una varietat geogràfica o social, i comparteixo l'opinió que cal aplicar una crítica político-social al procés d'estandardització, per evitar o corregir desviacions en favor de qualsevol varietat. Però això ja és una forma de planificació lingüística i pressuposa l'exercici del poder, només que sigui en part: aleshores, mentre el poder no estigui correctament distribuït en la societat, la gestació d'un estàndard perfectament equilibrat serà difícil.

Però tornant al nostre objectiu, que era precisar el lloc de la varietat estàndard respecte a les altres varietats, podríem concloure que és una *varietat comuna* (compatible amb les altres) a disposició de tots els usuaris, per als quals és com un model de referència. És la varietat menys marcada per factors històrics, geogràfics o socials concrets; per això és la forma més neutra de la llengua, la que menys informació aporta sobre la identitat de l'usuari. En aquest sentit, podríem dir que tendeix a ser una *varietat no marcada* pels trets temporals, locals o socials que defineixen les altres. Això no exclou que hi hagi formes regionals de l'estàndard: un mateix estàndard pot tenir matisacions regionals, bàsicament coincidents, anomenades estàndards (o parastàndards) regionals.

L'estandardització s'estén, així, des dels diversos àmbits d'intercomunicació cap a la comunitat en bloc, i, per més que no tots aquests àmbits tenen el mateix protagonisme, l'estandardització no es pot plantejar com la irradiació lingüística des del centre a la totalitat. Més aviat és una dialèctica permanent entre centre/s i perifèria, entre els grups socials dominants o prestigiosos i els subordinats, entre el passat i el present.

Quan aquest procés d'estandardització es troba en un estadi avançat i la posició de l'estàndard s'ha consolidat, la majoria dels parlants en tenen un coneixement suficient per poder-ne fer ús, amb matisacions regionals, com si es tractés d'un nivell més del seu repertori idiomàtic, i una proporció important d'usuaris tendeix a adoptar-lo com a varietat normal en tots els usos públics, encara que d'altres només en tinguin un coneixement passiu.

Sigui com sigui, per molt avançada que estigui l'estandardització, no és necessari, ni tan sols convenient, que l'estàndard suplanti les varietats geogràfiques en totes les funcions: com més reduït sigui l'àmbit de comunicació, més justificada serà la utilització de trets dialectals; per altra banda, hi ha registres en què l'ús de la varietat estàndard no és gens adequat, com veurem tot seguit.

Varietat estàndard i registres.

Passem, doncs, a precisar la posició de la varietat estàndard en relació amb els registres lingüístics. En primer lloc, observem que hi ha registres que es vinculen a les varietats dialectals (geogràfiques, temporals o socials) i d'altres en què la varietat estàndard és preferida, entre altres coses, perquè els enunciats no es vinculin a llocs, temps o grups socials concrets.

Així, els registres caracteritzats per temes específics, canals escrits, situacions formals o propòsits informatius solen adoptar fàcilment la varietat estàndard, mentre que els registres propis de temes generals, de canals orals, de situacions familiars o de propòsits humorístics adopten fàcilment varietats dialectalment marcades.

En realitat, el determinant d'una o altra opció sol ser la dimensió *privada* o *pública* de l'ús lingüístic: els registres públics, en què la identitat personal dels usuaris no és significativa, no és ben coneguda, o convé evitar les matisacions afectives, tendeixen a usar l'estàndard; per contra, els registres privats, propis de relacions entre coneguts i marcadés pels sentiments personals, són propensos a varietats menys neutres.

És fàcil de comprendre, doncs, que la consolidació d'un estàndard requereix que la llengua sigui usada en tota mena de temes i canals, en situacions formals o informals i per a qualsevol propòsit, en tots els usos públics d'abast general, a fi que la varietat estàndard pugui adquirir la imprescindible implantació social i seguir un procés d'elaboració adequat per a cada funció i cada àmbit d'ús.

Conceptes no són realitats palpables.

Aquí dono per acabat aquest reconcentrat conceptual, excusant-me per haver repetit tan esquemàticament coses massa sabudes, i advertint

que només concedeixo a les idees exposades un valor operatiu, i sóc conscient de la simplificació exercida en pro de la claredat i la concisió. De fet, altres models o maneres de concebre la diversitat lingüística serien punts de partida vàlids, i és possible que ho fossin encara més que els conceptes que he exposat.

Fiant en la vostra benevolència sobre aquestes convencions inicials, només em cal afegir que de temes tan crucials com els graus d'estandardització dels diversos plans de la llengua (fonètic, gramàtic, lèxic, gràfic), la implantació social de l'estàndard o les idees i actituds sobre aquesta varietat, no podré parlar-ne (i encara!) més que referint-me a l'estàndard català, cosa que faré a partir d'aquest punt.

LA VARIETAT ESTÀNDARD DEL CATALÀ

Estat de l'estandardització en els diversos plans de la llengua catalana.

Hi ha ocasions en què es planteja l'existència de l'estàndard català com una alternativa dràstica i categòrica: tenim estàndard, en català, o no?

Aquesta pregunta no es pot contestar taxativament, amb un sí o un no, perquè l'estandardització és un procés gradual, i no una aparició fulminant i definitiva. A més, és un procés permanent, que no ha de culminar mai en una comunitat que usi com a única varietat l'estàndard, en totes les funcions. L'objectiu d'un procés d'estandardització no és arribar a una homogeneïtat absoluta, com podria donar a entendre el paral·lelisme amb l'estandardització dels productes industrials. L'estandardització lingüística aspira a un equilibri funcional en què no hi hagi dificultats de comprensió per causa d'un grau excessiu d'heterogeneïtat, ni tampoc una homogeneïtat tan estricta que anul·li la creativitat espontània.

La pregunta adequada és, doncs, a quin grau d'estandardització s'ha arribat, i la resposta ha de fer distincions entre l'estandardització de la grafia, de la gramàtica, del lèxic i de l'elocució, ja que el procés no avança sincronitzadament en tots aquests plans aïhora i al mateix ritme, com ara veurem.

Estàndard i grafia

Amb la publicació de les *Normes Ortogràfi-*

ques (1913) i el *Diccionari ortogràfic* (1917) de l'Institut d'Estudis Catalans, obres elaborades fonamentalment per Pompeu Fabra, la llengua catalana comptà amb unes regles d'escriptura que, al cap de poc temps (i no sense agudes polèmiques), tingueren una acceptació gairebé general. Aquest èxit, que contrasta amb l'escàs ressò que havien obtingut propostes anteriors, es degué a diverses raons: al rigor i la coherència del sistema gràfic proposat, a la ponderada combinació de criteris dialectals, etimològics i tradicionals, i també, sens dubte, al suport de l'administració i la política cultural de la Mancomunitat de Catalunya i els sectors socials que s'hi sentien identificats.

Posteriorment, hom ha pogut plantejar la revisió d'algun detall de les regles ortogràfiques, o completar-les amb alguns criteris relatius a punts residuals encara imprecisos, però no hi ha dubte que l'estandardització gràfica del català va trobar en la reforma de Fabra una formulació utilíssima i avui indiscutida, si no és pels sectors que promouen la fragmentació lingüística i la subordinació a la llengua dominant (castellana o francesa); uns sectors que, d'altra banda, no han formulat cap alternativa ortogràfica viable, ni podran fer-ho sense contradir la seva pretensió de reproduir gràficament les innumerables variacions de la llengua oral. A més, no es veu ben bé quina necessitat poden tenir d'un estàndard gràfic les persones que renuncien a l'ús efectiu del català en els seus propis escrits.

Estàndard i gramàtica.

La segona etapa de la reforma lingüística va ser la publicació (1918) de la *Gramàtica catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans, que també fou obra primordialment de Fabra.

En aquest cas, la sintaxi arribà a una formulació molt més unificada que la morfologia, que admet, per exemple, diverses opcions en les conjugacions verbals.

Si la grafia es pot considerar que ha arribat a un grau satisfactori d'estandardització, la sintaxi i, encara més, la morfologia, presenten encara fluctuacions considerables. Particularment, subscriu l'opinió de sectors bastant amplis que diversos punts de la gramàtica podríem trobar formulacions molt més precises i pràctiques a la llum de l'evolució

de la llengua en els darrers temps i de les noves informacions aportades pels treballs recents de lingüística catalana. En tot cas, els retocs no afectarien res de substancial i, en moltes ocasions, n'hi hauria prou d'adoptar uns criteris sociolingüístics més concrets i explícits en l'exposició de les variacions, substituint la polaritat correcte/incorrecte per una especificació del caràcter adequat o inadequat de tal o tal solució en els diferents usos de la llengua.

Una nova edició de la *Gramàtica* de l'Institut d'Estudis Catalans, precedida del necessari debat, podria donar una empenta decisiva a l'estandardització morfològica i sintàctica de la nostra llengua.

Estàndard i lèxic.

L'aparició del *Diccionari General de la Llengua Catalana* l'any 1932 representava la fixació d'un lèxic comú per a la llengua catalana, i també aquí l'esforç de Fabra és substancialment encertat en els criteris aplicats i en les solucions adoptades.

No és estrany que, essent el lèxic la part més extensa de la llengua i la més afectada pels canvis socio-culturals, hi hagi encara sectors de vocabulari pendents d'inclusió, malgrat les noves incorporacions que acorda periòdicament la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans. L'anunciada reactivació dels treballs lexicogràfics de l'Institut ajudarà segurament a cobrir aquests buits, mentre que, per als camps més específics de la terminologia científica i tècnica, cal confiar en el potenciament de la Comissió Coordinadora Lexicogràfica de Ciències.

Sigui com sigui, més que en la incorporació de neologismes, l'estandardització del lèxic català haurà de centrar-se en la seva difusió social, en la selecció d'estrangerismes convenients enfront dels innecessaris, en l'acceptació general de mots d'ús regional, etc.

Una difusió planificada del lèxic a través de l'ensenyament i els mitjans de comunicació podria fer molt en aquest sentit.

Estàndard i elocució.

En general, hom sol admetre que la dicció, fins i tot en registres formals, no requereix un grau d'estandardització tan elevat com la grafia, la gramàtica o el lèxic. Efectivament, la unificació dels

accents no és imprescindible per a la consolidació d'un estàndard. A més, fins fa ben poc, les possibilitats de sentir assíduament accents diferents del propi d'una regió eren limitadíssimes, perquè els desplaçaments de població eren difícils i escassos. Actualment, malgrat les possibilitats que ofereixen la radiodifusió, la telefonia, la televisió, els enregistraments o el cinema, ni tan sols les llengües més estandarditzades aspiren a una forma única de pronunciació.

El català, que no ha tingut mai un accés normal a les noves tècniques de comunicació, és lògic que no disposi encara d'uns criteris prou clars per a l'elocució estàndard. Els pocs espais radiofònics o televisius, igual que les pel·lícules o els discos, quan han volgut recórrer a registres supralocals i d'un cert grau de formalitat, han tendit a adoptar les pautes pròpies de la varietat escrita culta habitual en cada regió, i la dicció més prestigiada en la mateixa zona.

Aquestes tendències regionals confluents poden ser la base d'una proposta de criteris d'elocució formal que delimiti els punts en què l'estandardització ja és satisfactòria, aquells en què convé un esforç d'aproximació i, naturalment, les opcions alternatives entre solucions regionals que no impliquen cap problema per a la consolidació de l'estàndard.

En principi, doncs, a cada regió hom faria ús de l'estàndard oral propi —al costat de registres més col·loquials—, i en les comunicacions d'abast global (pel·lícules, TV, ...) hom respectaria la pluralitat d'accents.

En aquests moments, sobre la base de treballs anteriors, els departaments universitaris de llengua catalana han iniciat l'elaboració d'uns criteris d'elocució estàndard, en el camí indicat, i no hi ha dubte que, si els resultats són satisfactoris, l'estandardització oral del català hi trobarà un impuls decisiu.

Estandardització espontània i estandardització planificada.

En síntesi, doncs, el model de llengua escrita culta —el català literari modern— formulat per Fabra i revisat per lingüistes posteriors recull amb prou encert l'homogeneïtat a què ha arribat espontàniament la nostra llengua a través dels temps, i és una

proposta vàlida sobre la qual basar una fase d'estandardització planificada, sempre que es deslligui de rígides posicions normatives puristes per adoptar criteris d'ús més flexibles, i passi per un procés de reajustament ben calculat, que precisi millor alguns aspectes gramaticals, lèxics i d'elocució.

Posat que tal revisió fos empresa, convindria fixar-ne clarament:

a) L'abast exacte, a fi de no desembocar en un replantejament universal de tots els temes, fins i tot els ja resoltos.

b) El model que s'adoptaria per formular aquest estàndard (en principi, seria preferible una presentació integrada que inclogués les alternatives regionals, més que no la confecció per separat de models regionals).

c) El procediment adequat, per no prescindir de cap punt de vista essencial de lingüistes, escriptors, ensenyants, periodistes, tècnics de planificació lingüística, etc., procedents de tot el domini lingüístic, sempre que comptin amb una feina sòlida i reconeguda.

Una proposta procedent d'un grup massa poc representatiu seria difícil d'assumir. Per altra banda, tampoc no seria operatiu plantejar multitudinàriament aquesta revisió de l'estàndard. La idea que circula darrerament d'organitzar un gran Congrés de la Llengua Catalana, rememorant el que hi hagué ara fa 75 anys i que fou una fita important de la normalització lingüística, em sembla excel·lent, però cal aprofitar-la bé perquè doni els resultats desitjats. Una dispersió d'esforços podria ser molt contraproductiu. En canvi, una representació ben establerta podria reforçar extraordinàriament l'adhesió i la identificació de tota la societat catalanoparlant amb aquesta nova fase d'estandardització, contribuint a alleujar les discrepàncies lingüístiques entre generacions, entre els estrats socials i entre els diversos àmbits territorials.

L'ESTÀNDARD I LES ALTRES VARIETATS DIALECTALS

Les varietats històriques i l'estandardització

Un dels objectius de la reforma lingüística de Fabra era precisament la modernització de la llen-

gua literària, enfront dels excessos arcaïtzants de nombrosos escriptors vuitcentistes. Això, unit al caràcter recent d'aquesta codificació, fa que la consolidació de la varietat estàndard del català no es vegi gaire afectada per la persistència de característiques del passat. Per altra banda, les diferències lingüístiques entre les generacions actuals no són tampoc prou acusades per poder parlar de varietats generacionals, sinó que es redueixen a uns pocs trets aïllats. En aquest sentit, doncs, l'estandardització no trobarà dificultats especials, i n'hi haurà prou de procurar que els registres propis de la comunicació de masses adoptin estils actuals, planers i àgils, deixant de banda aquelles característiques que els poden donar un to encarcerat i recercat, de reminiscències arcaïques.

Les varietats socials i l'estandardització

No són gaires, tampoc, les varietats socials de la llengua catalana que hagin estat clarament delimitades. López del Castillo, en un dels primers estudis sobre l'estàndard català (*Llengua standard i nivells de llenguatge*. Barcelona 1976), assenyalava l'existència dels parlars següents:

—Parlar "ultra" (exageradament purista o normativista, fins a l'afectació i l'ultracorrecció).

—Parlar "xava" (fortament castellanitzat, propi de sectors que han après el català sense adquirir-ne un domini suficient, o de catalanoparlants intensament exposats a influències del castellà).

—Parlar "bleda" (de to cursi i castellanitzant, propi de sectors d'alt status).

—Argots diversos, de grups marginals o de professions determinades.

La importància del parlar "ultra" procedeix, més que del seu pes quantitatiu, de la concentració en professions "lingüístiques": ensenyants, escriptors, correctors, ... Cadrà tenir present la seva actuació contraproduent en el procés d'estandardització, per la imatge anquilosada i fins i tot grotesca que poden donar de la llengua. Malgrat tot, amb una informació adequada, molts dels parlants "ultra" poden modificar el seu comportament, i no representen un risc gaire elevat per a l'estàndard.

El parlar "xava", en canvi, té una importància numèrica molt considerable, i cal suposar que

augmentarà a mesura que els castellanoparlants residents a Catalunya accedeixin a l'ús del català. Aquest creixement dels parlants de català fortament castellanitzats pot comportar una generalització de trets que avui són encara característics dels nuclis receptors d'elevades taxes d'immigració. De tota manera, difícilment el parlar "xava" arribarà a tenir consideració social com a model de català ben parlat. L'extensió de l'ús públic i de l'ensenyament sistemàtic del català podrà alleugerir la influència de la castellanització, però, evidentment, alguna repercussió haurà de tenir sobre l'estàndard, ja que, de fet, qualsevol parlant mitjanament atent a l'evolució de la llengua pot constatar la pèrdua progressiva de trets genuïns diferencials respecte al castellà.

El parlar "bleda", al seu torn, resta circumscribit a una minoria de la societat "refinada" de les ciutats, i no hi ha gaire probabilitat que el seu pes augmenti; en tot cas, alguns dels reflexos castellanitzadors d'aquests parlants poden reforçar amb un cert prestigi social les influències del parlar "xava".

Quant als argots, el mateix caràcter marginal d'alguns ja els dona poca influència sobre l'estàndard. Fins i tot ha estat observat que el retrocés del català en determinats sectors creadors d'argots de ràpida difusió origina una subsidiaritat bastant enutjosa. Però no és l'objecte d'aquest comentari plantejar formes de revitalització dels argots catalans. Pel que fa als argots professionals, solen ser perfectament compatibles amb el coneixement i l'ús de la varietat estàndard.

La principal dificultat per a l'estàndard català, en relació a les varietats socials, consistirà, per consegüent, a mantenir-se en el terme mitjà entre un extremat purisme elitista i una fàcil castellanització pseudo-justificada per l'acostament a la llengua popular.

Les varietats geogràfiques i l'estàndard.

Les relacions entre la varietat estàndard i les varietats dialectals representen, sens dubte, el cavall de batalla del procés d'estandardització i, molt probablement, de la mateixa integritat de la comunitat cultural catalana. Això, naturalment, no és fruit d'un debat en el qual siguin els nostres millors dialectòlegs els adversaris; les tensions procedeixen de

posicions absolutament externes a la lingüística, com veurem ara mateix, i una part de les opinions esgrimides podrien formar part, amb tots els honors, d'una disbaratada antologia de la lingüística-ficció.

La confluència d'estàndards regionals

Hom sol considerar que la llengua catalana mostra dues grans zones dialectals, definides per trets fonètics, morfològics i lèxics:

—Els parlars occidentals (nord-occidental o lleidatà i meridional o valencià).

—Els parlars orientals (septentrional o rossellonès, central i insular).

Encara que el territori que ocupen els parlars occidentals sigui més extens, el pes demogràfic dels parlars orientals és notablement superior i, a més, resulta potenciat per la concentració en la zona del dialecte central del dinamisme econòmic, social, polític i cultural de nuclis urbans molt significats.

Si en la formació de la llengua culta la influència del mallorquí Ramon Llull fou decisiva, si en l'esplendor cultural del segle XV sobresurten escriptors valencians com Jaume Roig, Ausiàs March o Joanot Martorell, no es pot negar que en el ressorgiment català contemporani el paper de Barcelona ha estat fonamental. D'aquí que Fabra propugnés una llengua literària moderna pròxima al barceloní (que, tot i ser un parlar oriental, ha incorporat característiques diverses d'altres àrees dialectals); aquesta opció quedava compensada, a més, per uns criteris ortogràfics molt eclèctics i pel reconeixement d'opcions morfològiques i lèxiques regionals, de forma que els escriptors, més que a subjectar-se a un model barceloní, eren convidats a restablir, millorada i depurada, la llengua culta escrita tradicionalment a la seva contrada, en un procés d'aproximació progressiva.

Aquesta ha estat, de fet, la trajectòria que els escriptors catalans han seguit, i per això s'ha parlat de la confluència de diversos parastàndards o estàndards regionals en el procés d'estandardització del català, i d'un model d'estandardització policèntric. Per una banda, cal remarcar l'afinitat bàsica entre tots aquests estàndards regionals, ja que els trets diferencials no tenen prou entitat per impedir la intercomunicació. Per altra, la distància entre cadas-

cun d'aquests estàndards regionals i la respectiva llengua col·loquial no és tanta que, en condicions normals, els parlants no puguin accedir fàcilment a l'estàndard regional corresponent. Si s'ha parlat de pautes diglòssiques internes, ha estat més com a conseqüència de la marginació del català enfront del castellà o del francès en els usos públics, que no per diferències lingüístiques substancials.

No semblaria, doncs, que hi hagués d'haver dificultats lingüístiques especials en la relació entre l'estàndard i les varietats geogràfiques. En tot cas, les úniques descompensacions procedirien de la sobrepujança de la producció cultural emanaada de la zona barcelonina, o de tensions normals entre els uniformadors impacients i els particularistes irreductibles. Tot plegat, res alarmant, en principi.

La fragmentació político-administrativa: subordinació, desfasaments, conflictes d'identitat

Les dificultats sorgeixen, com ja hem dit, per causa de factors extralingüístics que se sobreposen a aquestes tensions naturals, i que poden considerar-se derivats gairebé tots de la situació político-administrativa en què es troba el domini lingüístic català.

La fragmentació político-administrativa de l'àrea catalanoparlant és certament considerable, ja que queda repartida:

a) Entre estats diferents (Espanya, França, Andorra, Itàlia), en els quals —si exceptuem el petit estat andorrà— els catalanoparlants són una minoria amb difícil influència en la formació de la voluntat estatal; el català hi és, doncs, una llengua subordinada.

b) A l'interior mateix de l'Estat espanyol, entre comunitats (pre-)autonòmiques diferents (Catalunya, País Valencià, Illes Balears, Aragó), subdividides encara en demarcacions provincials o insulars; almenys aquí, llevat d'Aragó, els catalanoparlants són majoria i poden aspirar a una oficialitat territorial (compartida), que en l'actualitat només és en vigor a Catalunya.

Aquesta mateixa fragmentació administrativa, per molt favorables que fossin els altres factors, ja comportaria problemes de coordinació i desajustaments notables.

Afegim-hi que, com acabem de veure, a gairebé totes aquestes demarcacions administratives, el català s'hi troba subordinat o, en el millor dels casos, equiparat de dret a altres idiomes oficials a l'estat corresponent, i pensem encara en els efectes que la ideologia dominant de cada estat exerceix sobre els ciutadans catalanoparlants. Heus aquí alguns dels resultats:

1) Els catalanoparlants han tingut més facilitats per accedir a l'estàndard castellà o francès que al seu propi. La influència divergent d'aquests estàndards acreix, per exemple, la distància entre el rossellonès i les altres varietats.

2) La difusió de l'estàndard català —insatisfactòria per tot— és molt desigual en les diverses demarcacions administratives. Concretament, els ciutadans valencians o eivissencs han tingut molt menys contacte que els gironins o els lleidatans amb la seva pròpia varietat estàndard. Lògicament, els primers mostraran més estranyesa davant l'estàndard que els darrers, encara que les varietats geogràfiques respectives equidistin de l'estàndard regional corresponent. És a dir: en la implantació social de l'estandardització hi ha desfasaments considerables, fruit de l'heterogeneïtat administrativa i de processos històrico-socials diversos, més que de l'heterogeneïtat lingüística.

3) Simultàniament, hom difon ideologies lingüístiques partidàries del manteniment de la subordinació diglòssica del català al castellà o al francès (llengües "nacionals" vs llengües "regionals", o llengües "universals" vs llengües "locals", o més descaradament encara, llengües vs dialectes o *patois*). Aquesta ideologia assimilista sol acompanyar-se de postulats en els quals la defensa, el foment, o la simple existència de llengües diferents de l'oficial de l'estat són considerats realitats nocives o perilloses per a la "pàtria" i suspectes de separatisme. És, de fet, el correlat ideològic de la situació de subordinació apuntada a l'apartat 1.

4) Hom manipula el sentit d'identitat regional —evidenciat en els gentilicis o en les denominacions populars de la llengua— per contraposar-lo a la consciència d'una identitat comuna a tots els catalanoparlants. Segons això, només la llengua de Catalunya seria *català*, i no sois és violentament combatuda qualsevol idea de comunitat pancatalana en el

terreny polític, sinó fins i tot en el cultural i en l'estrictament lingüístic, aprofitant l'estranyesa al·ludida al punt 2.

La deducció que es desprèn immediatament d'aquests factors és que els llocs on les relacions entre l'estàndard i les varietats regionals esdevenen més problemàtiques són el País Valencià (varietat meridional), la Catalunya del Nord (varietat septentrional) i les Illes Balears (mallorquí, menorquí, eivissenc).

Es fàcil d'entendre que les actituds més virulentament anticatalanes hagin sorgit al País Valencià, que és la segona demarcació administrativa on hi ha més parlants de català (més de dos milions), compta amb la segona ciutat en importància de tots els Països Catalans (València, encara que fortament castellanitzada) i presenta una distribució social del català en què, *grossò modo*, les classes benestants han fet defecció de la llengua pròpia per abraçar el castellà com a símbol del seu status dominant; per a ells, doncs, la defensa de la primacia del castellà, acompanyada d'una exaltació folklòrica i inoperant d'una llengua regional i subordinada (per més que li diguin llengua valenciana, la deixen com a segona llengua del País Valencià), no deixa de ser una autojustificació. El problema és que les actituds han arribat a violències físiques (agressions, bombes) i a postures irracionals totalment tancades a qualsevol mena de diàleg: un pamflet anticatalà afirmava categòricament que "*encara que totes les paraules fossin iguals, una per una, el valencià i el català serien llengües diferents*".

És clar que les "persones" que pensen així no són els valencians culturalment actius. Aquests defensen i usen un estàndard regional molt pròxim a les altres formes regionals de l'estàndard. Els anticatalans defensen una escissió total del català i propugnen una ortografia diferent, fins i tot. Ara bé, fan un ús tan reduït de la "llengua valenciana" que no han arribat a difondre una varietat estàndard alternativa.

Conclusions

M'excuso de no donar més detalls sobre la situació a cada àrea dialectal, però la concisió és obligada.

Apuntem, en conclusió, que l'estandardització requeriria, per avançar normalment, una coordinació

interestatal i interregional de les polítiques lingüístiques respectives, a fi d'aconseguir progressivament, entre altres coses:

1) Una difusió suficient de l'estàndard català per tot el territori lingüístic, a fi que tots els parlants hi tinguin fàcil accés, especialment a través de l'ensenyament i els mitjans de comunicació.

2) Una fàcil intercomunicació a escala de tot el territori lingüístic en tantes funcions com sigui possible.

3) La superació de la subordinació del català al castellà o al francès.

4) La recuperació de la "sincronització" entre tots els territoris catalans (pel que fa a l'estandardització i a la normalització lingüística en general), superant els desfasaments o desajustaments històrics.

5) Fonamentar ideologies basades en la igualtat entre totes les llengües i la prioritat de cadascuna en el seu territori històric.

6) Propugnar la compatibilitat entre a) les identitats locals/regionals, b) la catalanitat compartida i c) la pertinença a comunitats estatals o supranacionals.

7) Compaginar l'ús de cada estàndard regional en el seu propi àmbit territorial amb la difusió general de totes aquestes varietats estàndard regionals, fomentant una consideració igualitària de totes, encara que la freqüència d'ús sigui diferent.

L'ESTÀNDARD I ELS REGISTRES

Es freqüent insistir en el paper homogeneïtzador de la varietat estàndard, i és cert que actua com a model de referència cap a on conflueixen les altres varietats dialectals, sobre la desaparició de les quals hom alça de vegades veus d'alarma. En realitat, el que passa probablement és que les distàncies socials, geogràfiques o generacionals perden importància (i, per tant, poder diferenciador), mentre que la diversificació dels tipus de llengua corresponents a les situacions d'ús, en una societat cada dia més complexa, tendeix a créixer constantment. Així, és possible que les diferències dialectals minvin i que, per contra, les diferències entre els registres augmentin.

Vegem, doncs, de quina manera l'estàndard català s'adapta a aquesta gervació de nous registres.

Temes específics

El grau d'elaboració dels registres propis de temes específics no és encara plenament satisfactori: al costat de temes en què l'ús del català és tradicional (sardanisme, castellers, filologia), n'hi ha d'altres en què havia estat desplaçat gairebé del tot pel castellà o el francès (cròniques esportives, administració, justícia...).

Paral·lelament a la recuperació de cadascun d'aquests usos, per consegüent, un dels objectius de l'estandardització haurà de consistir en la fixació dels trets propis de cada registre, generalment aspectes lèxics (terminologia) i fraseològics (locucions i construccions). Un segon aspecte serà la difusió del coneixement d'aquests registres en els medis corresponents, aprofitant els períodes d'ensenyament dels respectius professionals, les associacions, col·legis o gremis en què es troben organitzats, els mitjans de comunicació, etc.

Canals o modes

El fet que la llengua comuna hagi estat anomenada fins fa poc —i potser encara més en el cas català— *llengua literària*, ja és un indicatiu prou clar de la importància que ha tingut en l'estandardització la transmissió escrita, que era la principal manera de vehicular la comunicació supralocal. La denominació de *llengua literària* ha tingut encara més justificació en la cultura catalana, ja que la literatura i les humanitats han ocupat un lloc primordial en la llengua escrita cuita durant la represa contemporània.

Això ha portat a una concepció bastant generalitzada segons la qual la llengua parlada, per més cuita o solemne que sigui la funció, és el regne de la llibertat, i la llengua escrita, per banal que sigui l'ús, l'imperi de la norma. La llarga marginació del català en els mitjans orals de gran abast ha dificultat notablement que aquest dualisme trobés formulacions més graduals i matisades.

Així, en relació amb l'ús de la varietat estàndard, convé precisar que:

a) No cal ni convé usar l'estàndard en tot tipus d'escrits, especialment els privats o els d'intenció expressiva. És monòton i desafortunat veure com la majoria dels mitjans catalans de comunicació es-

crita redueixen a la mínima expressió els espais dedicats a la llengua popular no estàndard. Aquest fet potser és degut a una lògica reacció defensiva per compensar la manca de presència general de l'estàndard, però no per això deixa de ser preocupant.

b) Recíprocament, molts usos orals públics són apropiats per a l'estàndard. En principi, tots els usos orals *no espontanis* (recitats, reproducció oral d'escrits, etc.), excepte aquells que volen fingir l'espontaneïtat (converses de teatre o cinema). Quant als usos orals *espontanis*, és evident que les *converses* són l'àmbit natural de les varietats no estàndard, però algun tipus de *monòleg* (sermons, discursos, conferències) poden adoptar la varietat estàndard. De fet, la predicació ha mantingut fins avui un cert grau d'estandardització (segurament perquè era un dels pocs usos orals supralocals persistents).

El grau de formalitat

L'adopció de la varietat estàndard és més o menys adequada, així mateix, segons el grau de formalitat de les situacions d'ús. Hom pot distingir la formalitat deguda a l'estatus respectiu de les persones i la formalitat pròpia de la funció social. En general, les relacions de familiaritat adopten formes col·loquials no estàndard, mentre que les situacions despersonalitzades en què la distància social entre les parts és acusada tendeixen a usar la varietat estàndard, almenys quan el canal és escrit. La formalitat d'algunes funcions desvinculades de tota expressivitat personalitzada (per exemple, els actes administratius) justifica l'adopció de la varietat estàndard, fins i tot en casos de familiaritat entre aquells que es relacionen.

En el cas català, aquestes convencions generals no tenen una difusió prou àmplia, a causa de la marginació que encara afecta la nostra llengua en bona part de les situacions de formalitat. Dins de l'adversitat, un avantatge és que, a mesura que es recuperin aquestes funcions formals, hom podrà establir registres menys condicionats per les categories socials, evitant les exageracions humiliants o llagoteres. En tot cas, cal tenir en compte que actualment hom amplia les relacions de familiaritat a molts de camps on tradicionalment la formalitat era tònica. De fet, res no s'oposa a combinar

la cortesia amb un to familiar, i moltes vegades, per contra, la formalitat no és més que una barreja insultant disfressada de cortesia. Els canvis socials actuals exigeixen, doncs, un nou enfocament lingüístic de la formalitat, en comptes de perpetuar o restaurar usos propis de passats fortament jeràrquics.

Generalitzar un repertori de registres i els hàbits d'ús corresponents

Podríem concloure, doncs, que els registres propis de les diverses situacions d'ús requereixen encara una elaboració més detallada i una precisió més exacta sobre l'adopció de la varietat estàndard o altres varietats dialectals, segons el cas. Transitòriament almenys, haurem d'acceptar una estandardització més laxa en els registres orals espontanis, encara que l'ús sigui públic. La necessitat més immediata és, sens dubte, estendre la implantació social d'un repertori bàsic de registres altament freqüents, acompanyats de criteris d'ús adequats i flexibles.

LA IMPLANTACIÓ SOCIAL DE L'ESTÀNDARD

Al llarg dels apartats anteriors hem insistit reiteradament en la manca d'implantació social de l'estàndard català. Els àmbits i les funcions de caràcter públic que, en condicions normals, hauria ocupat el nostre estàndard han estat usurpats per estàndards d'altres llengües (castellà i francès, especialment). El coneixement i l'ús de l'estàndard són deficitaris encara en proporcions molt greus, i la mentalitat dels ciutadans ha estat trastocada fins al punt que molts catalanoparlants creuen en la incapacitat de la seva llengua per a determinades funcions o, almenys, se senten personalment incapaços d'usar-la-hi, que al capdavant ve a ser igual.

L'adquisició de l'estàndard

Fins fa molt poc, accedir al coneixement de l'estàndard català només era possible per una decisió ferma, una voluntat constant i un esforç estrictament personal. L'ensenyament del català era proscribit en els centres docents, i encara troba restriccions greus, especialment al País Valencià i al Rosselló. A les Balears, encara que la introducció del

català com a assignatura obligatòria a l'ensenyament primari i secundari faciliti les coses, l'escàs interès oficial per donar efectivitat a aquestes matèries i per normalitzar la presència pública de la llengua poden crear la sensació d'estar aprenent un idioma sense utilitat clara. Malgrat tot, si l'evolució és favorable, l'ensenyament oficial del català pot representar que molts de milers de parlants tinguin un contacte més estret amb l'estàndard, cosa que facilitarà l'extensió creixent de l'ús.

La precarietat de la situació actual es pot avaluar clarament si tenim en compte que a Catalunya, on la realitat és més favorable, només un 15 % dels centres escolars usen el català com a vehicle d'ensenyament, i que els centres d'aquest tipus a la resta dels territoris catalanoparlants es podrien comptar amb els dits de les mans.

És clar que molta gent podria accedir a un coneixement, només que fos passiu, de la varietat estàndard per simple contacte amb l'ús públic, però ja hem dit que això tampoc no és fàcil.

L'ús de l'estàndard en alguns sectors clau

Pel que fa a l'administració, només a Andorra i Catalunya hi ha una situació d'oficialitat que promogui l'ús administratiu del català, encara que bona part de les comunicacions de l'administració pública de Catalunya són encara en castellà, igual com la majoria dels escrits administratius privats. Al País Valencià i a les Balears, són comptats els ens administratius que fan ús del català, i no sé que al Rosselló se n'hi faci gens.

Quant a la ràdio i la TV, llevat de Catalunya, on són minoria, cap emissora de ràdio transmet exclusivament en català durant una jornada completa. Els programes radiofònics no solen passar d'algunes hores setmanals. A Catalunya, la TV emet una hora en català per cada cinc en castellà, tendint a recloure el català en els canals i les hores de més baixa audiència. A part de les Balears hom capta les emissions de TV de Catalunya; la resta

de les illes no disposa més que de mitja hora diària en català. Al País Valencià les emissions de TV en català són senzillament inexistentes, i crec que ara també al Rosselló, després d'alguna tímida provatura.

La presència del català a la premsa diària, la publicitat, el comerç, el turisme, el cinema, etc. és també deficitària, fins i tot a Catalunya.

Com ja hem comentat, la normalització de l'ús del català és condició imprescindible perquè el procés d'estandardització pugui prosperar; però remuntar la situació actual serà difícil, a causa del foment d'actituds adverses entre els no-catalanoparlants residents als Països Catalans i, en general, a la totalitat de l'Estat espanyol.

Sóc conscient que una valoració completa de la situació social de l'estàndard hauria de precisar quantitativament quin grau de coneixement i ús i quines actituds es donen en la societat. La manca de dades i de temps m'impedeixen fer-ho en aquesta ocasió i m'aconsellen de posar fi a la meva ja massa llarga comunicació.

No vull acabar, però, sense fer constar la importància que tenen trobades com aquesta per a la gestació d'un nou ordre lingüístic internacional en què les llengües de reduïda demografia tinguin assegurada una supervivència normal. Pensem que, per molt contradictori que sembli, la major part de les llengües són minoritàries a escala mundial, i que alguns estats aferrissadament uniformistes en matèria lingüística comencen a constatar que els arguments que han inculcat als seus ciutadans perquè es rendeixin a la llengua més gran i més forta comencen a girar-se en contra seva.

Esperant un futur millor, doncs, us regracio a tots per l'atenció i la solidaritat que heu prestat a les dificultats d'estandardització de la llengua catalana.

Novembre de 1981

